

Jan Heller

*Z n a m e n í
o d k a z u j í c í
k n e b i*

Rozhovory
nad BIBLÍ

Vyšehrad

Rozhovory
nad **BIBLÍ**

Jan Heller

*Z n a m e n í
o d k a z u j í c í
k n e b i*

Rozhlasové
rozhovory
o biblických
textech
vedl s autorem
Petr Vařura

Vyšehrad

Tato kniha vychází
s laskavým souhlasem
rozhlasových stanic

Copyright © Petr Vaďura, 2007

ISBN 978-80-7021-848-8

Obsah

Slovo úvodem	9
--------------------	---

Ranní slova

Pastýř z Betléma	13
Povzbuzení Hospodinovo	18
Chrámový pramen	25
Povolání proroka	30
Čisté a nečisté	37
Zápas o vztah s Bohem	43
Vzývání Boha pomsty	49
U koho hledat pomoc?	55
Má to všechno vůbec ještě smysl?	60
Budoucí naděje	66
Stvoření	72
Hlavy pomazané	77
Zápas o víru	83
Píseň o vinici	89
Role zákona v Izraeli a dnes	93
Dům Hospodinův a dům Davidův	99
Porážka konzumu	105
Nepostižitelné Boží jednání	111

Ostatní rozhovory nad biblí

Medvědice trhající děti	117
Mojžíš a Sipora	129
Prorok z Judska	135
Naamán Syrský	147
Ezechiellovo vidění u průplavu Kebaru	157
JHVH	168
Jonášova modlitba v rybě	176
Žalm 137	183

Biblická témata

Amálek	197
O vesmíru	202
Vzkříšení	213
Jména v bibli	217
Prostituce	229
Voda	237
Egypt	243
Zlo	253
Čas	259

Příloha

Příprava prof. Jana Hellera na pořad o čase	271
Ediční poznámka	279

Slovo úvodem

Kniha, kterou držíte v ruce, vznikla jako přepis rozhlasových rozhovorů, které byly odvysílány na různých rozhlasových stanicích v období od listopadu 1997 do června 2006. Rozhovory jsme nahrávali s prof. Hellerem nejprve na půdě Evangelické teologické fakulty, později, když už musel v důsledku nemoci rezignovat na učení, u Hellerů doma.

Vzpomínám na první natáčení na podzim 1997. Přebíral jsem tehdy po Petru Kolářovi pořad Českého rozhlasu 3 – Vltava Ranní slovo a trochu nesměle jsem začal točit první rozhovory právě s prof. Hellerem. Velmi brzy jsme však přešli od vztahu pracovního k přátelskému, protože jsme u sebe odhalili stejnou nemoc: lásku k bibli. Naše spolupráce byla zajímavá: on – odborník, profesor, já – laik a amatér. Vznikaly však pořady, které (podle posluchačských ohlasů) oslovovaly jak křesťany, tak lidi hledající a zkoumající.

Čas od času jsem si připravil na pana profesora nějakou „lahůdku“ v podobě dotazu na zvlášt' ošidný biblický text (třeba ten o medvědicích, které roztrhaly 42 dětí) nebo na nějaký problém značně vzdálený od ctihodného akademického prostředí teologické fakulty (jako bylo povídání o prostituci). Profesor Heller to bral jako výzvu s textem či tématem se poprat a málokdy mi rozhovor odmítl.

Natáčení probíhalo i v době velkých zdravotních potíží pana profesora a některé pořady vznikly doslova zázrakem. Pořad o čase jsme točili v době, kdy se zdravotní problémy stupňovaly a pan profesor měl být hospitalizován (po kolikáté za těch pár let?). Nabídl jsem, že nahrávání odložíme, ale profesor Heller to odmítl. Kdo slyšel tento pořad, stěží uvěří, v jak obtížné situaci vznikl a v jaké fyzické i psychické slabosti jej pan profesor natáčel. Na pořadu o čase je zajímavé ještě něco: příprava. Pan profesor nikdy nenahrával bez přípravy. Na začátku natáčení mi vždy poskytl průklep psaný na psacím stroji, ve kterém byl text pečlivě rozebrán – vlastně to byla vždy malá biblická studie. Většinou jsme se

toho při natáčení nedrželi, ale málokdy jsme na konci zjistili, že by se něco z přípravy v pořadu neobjevilo. Příkladem je právě zmíněný pořad o čase. V závěru knihy se čtenář může podívat, jak taková příprava vypadala – dáváme tak vlastně nahlédnout do naší společné rozhlasové kuchyně.

Tuto knihu bych chtěl jako editor věnovat dvěma ženám, bez jejichž obětavé pomoci by nevznikla – paní Hellerové a své manželce Evě. Paní Hellerová poskytovala zázemí, kávu a chlebíčky a také péči o zdraví a pohodlí pana profesora. Patří jí za to velká úcta a dík. Moje manželka Eva snášela zase trpělivě mé mnohdy i několikadenní odjezdy z Tachova do Prahy na natáčení, poslouchala trpělivě při nočním vaření všechny pořady a byla a je tou nejlaskavější kritičkou. Děkuji.

Rozhlasové vysílání trpí jedním velkým nedostatkem: pořad se odvysílá, odezní – a je pryč. Nelze se k němu vrátit, nelze si nic zopakovat, zůstává jen to, co uchovala paměť. Nahrávací media a internet, kde jsou naše pořady k dispozici, sice tuto slabinu poněkud napravují, ale i tak je mnohdy život i zajímavého pořadu krutě krátký. Děkuji tedy nakladatelství Vyšehrad, že život našich rozhovorů nad biblí touto knihou prodloužilo. Přeji laskavému čtenáři, aby se ke knize rád vracel a nalézal v ní stálé duchovní obohacení.

V Tachově 10. 9. 2006

Petr Vařura

Ranní slova

Pastýř z Betléma

Micheáš 5,1–4a

A ty, Betléme efratský, ačkoliv jsi nejmenší mezi judskými rody, z tebe mi vzejde ten, jenž bude vládcem v Izraeli, jehož původ je od pradávna, ode dnů věčných. I když je Hospodin vydá v plen do chvíle, než rodička porodí, zbytek jeho bratří se vrátí zpět k synům Izraele. I postaví se a bude je pást v Hospodinově moci, ve vyvýšeném jménu Hospodina, svého Boha, a budou bydlet bezpečně, jeho velikost bude nyní sahat až do dálav země. A on sám bude pokoj.

Za tři dny bude Štědrý den. My jsme se dnes sešli nad textem, který se velmi často cituje o Vánocích; Betlém nám přímo symbolizuje Štědrý den. Nicméně prorok Micheáš není žádný idyllický prorok, který by vytvářel lacinou selanku. Zařadte nám ho, pane profesore, do kontextu celé prorocké tradice.

Micheáš prorokoval nedlouho po pádu Samaří a severního Izraele, tedy po datu 721 před naším letopočtem. Tento tragický otřes samozřejmě vykládá prorok stejně jako řada dalších proroků jako Boží soud. Ale dovedeme si dobře představit, že Micheášovo proroctví o soudu bylo živě aktualizováno událostmi kolem pádu Jeruzaléma a babylónského zajetí (586 před Kristem). Podstatná část textu je ohlašování soudu, ale ta část knihy, ve které stojí i náš text, obsahuje naopak výhled kupředu, jakési proroctví obnovy. Jsou zde motivy jako Nový Jeruzalém (ve 4. kapitole), nový vládce (v 5. kapitole) a další. Ty motivy se ještě v dalších kapitolách ozývají znovu. Je zajímavé, že právě proto, že je zde výhled kupředu, máme z tohoto místa zřejmý ohlas v Matoušově evangeliu ve 2. kapitole.

Když Herodes zjišťuje, kde se narodí Mesiáš, dozví se od rabínů, že to bude v Betlémě. To je ohlas tohoto textu?

Ano. Mudrci odpovídají zcela bez rozpaků, že nový král přijde z Betléma. Je příznačné, že i v Janově evangeliu máme ohlas tohoto textu. Tam se píše, že Ježíše někteří posluchači odmítali, protože pocházel z Galileje. Jejich argument zní: „*Neříká Písmo, že Mesiáš*

vzejde z potomstva Davidova a z Betléma, odkud byl David?“ Někdo se může ptát, proč na tom tak mnoho záleží. To pochopíme, když nezůstaneme na rovině geografické. Zde totiž nejde jenom o kousek země. Jména těch míst nám ukazují jejich ráz a charakter a také to, co ta místa symbolizují. Neboli co všechno těmito místy vstupuje na scénu.

Takže zkoumejme teď Betlém. Vykladači tento název překládají jako „dům chleba“. Můžeme tedy říci, že tímto názvem vstupuje na scénu symbol hojnosti a blaženosti?

Ano, ale můžeme jít ještě dál: Betlém je místo, odkud přichází ten, který sytí celý svět mocí své oběti. Nežijeme přeci jen z toho, že máme dát co do úst, ale také z toho, že nás má někdo rád. Bez lásky člověk hyne. A při ponoru do hlubiny člověk rozpozná, že všechna láska, která se děje na celém světě, má svůj poslední původ v Bohu. Je Božím darem. Projevem skutečnosti, že Kristus mezi námi pracuje nejenom skrze ty, kteří to vědí, ale i skrze ty, kteří to nevědí.

Pane profesore, nahlédl k něčemu takovému prorok Micheáš?

Asi ne docela, ale i ten prorok patří do kupy kamínků, ze které je potom sestavena nová mozaika, jíž je příběh a dílo Ježíše Krista. Ty kamínky ovšem jsou ze Starého zákona. Na nás je ponechat svatopiscům, Kristu a Pánu Bohu samému svobodu, aby nám i nějakým starozákonním místem řekli nové věci. My nemáme samozřejmě právo promítat do takového místa Písma svoje sny a fantazie. Když je ale čteme s vědomím širokého kontextu (a to nejen v kontextu Starého zákona, ale celé bible), může nám říci věci, které z něho neslyší ti, kdo ho četli nebo čtou jen tak, bez kontextu.

Je tedy třeba povšimnout si kontextu i toho zaslíbení, které dnes čteme v Micheášově proroctví. O zjetí Izraele jsme se zmínili, teď zkoumáme některé pojmy. Zde je napsáno: „Z tebe mi vzejde ten, jenž bude vládcem v Izraeli, jehož původ je odpradávná, ode dnů

věčných. “To je vyjádření přímo kosmické nebo mírněji řečeno nadčasové.

Ano, i to slůvko vládce je zvláštní. Prorok se tu vyhýbá slůvku král, stejně jako se vyhýbal tomuto titulu Pán Ježíš, aby nebyl chápán politicky. Slovo vládce (hebrejsky *mošel*) znamená toho, kdo napřimuje, seřazuje, pořádá, kdo obnovuje Boží řád.

Slovní spojení „*původ odpradávná*“ nám ukazuje velice daleko. V epištole Židům 7,3 se taková předvěkost přiřítá tajemnému králi Melchisedechovi (jméno znamená v překladu „král spravedlnosti“), se kterým se setkal Abram po vítězství nad pohanskými králi. Tohoto krále vykládá epištola Židům přímo a výslovně jako předobraz Krista. Něco podobného, či snad by se dalo říci, že vnitřně totéž, říká evangelium Janovo ještě mnohem ostřeji: mluví o Božím Slově totožném s věčným Synem, vteleném v Ježíši, které bylo od počátku, ještě před stvořením. My se zatím můžeme spokojit s tím, že se zde setkáváme s Božím tajemstvím, které pokračuje naše vnímání času a které leží za naším horizontem, to jest do něhož nevidíme.

Raději než pokoušet se vysvětlovat tato tajemství bych vás rád pozval k přemýšlení o Boží transcendenci, přesažnosti. Neoddělitelnou součástí křesťanství přeci je víra, že Bůh má plné právo přesahovat naše chápání.

Ve 2. verši našeho dnešního textu je trochu záhadná formulace: „I když je Hospodin vydá v plen do chvíle, než rodička porodí, zbytek jeho bratří se vrátí zpět k synům Izraele.“ Přiznám se, že této formulaci příliš nerozumím.

Vydání v plen je formulace týkající se zajetí – a to buď zajetí asyrského po pádu Samaří, nebo zajetí babylónského po pádu Jeruzaléma.

Když to ale zvážíte, my všichni jsme vydáni v plen: křesťan by řekl, že našim hříchům, přemýšlivý člověk či filozofický existencialista by řekl, že smrti. Tě nejsme schopni uniknout žádný z nás, ta nás poplení jako nikdo jiný a její příznaky pocítujeme už v průběhu svého života.

Prorok zde ale říká něco závažného: „*Zbytek se navrátí.*“ Ba dokonce říká: „*Zbytek jeho bratří se navrátí.*“ Znamená to, že ne všichni, ale jen zbytek. Kdo se nevrátí, kdo nevykročí ze zajetí svého sobectví a sebestřednosti směrem k Bohu, zůstane v zajetí svého vnitřního bezdomovectví. V životě se s tím dá vydržet jen tehdy, když si zakážeme myslet na vlastní konec. Jak je ale ve finále těm, kdo celý život žili jen z toho, co vlastnili? Co jim v tu chvíli na hranici života a smrti zůstane?

Jaký můžeme mít motiv volat takové lidi k pravému vnitřnímu návratu? Může jím být láska, protože je chceme ušetřit toho, co je před nimi neblahého. Neměla by jím ale být snaha získat posily do svých řad.

V textu je časové určení, že to bude dřív, než rodička porodí. Co tam dělá rodička?

Znamení rodičky zde má funkci konce lhůty, která je zde opsána právě slovy: „*Než rodička porodí.*“ Narození dítěte či syna je motiv, který se v Písmu stále vrací. Často je to znamení počátku nových věcí, nových vztahů, nového věku. Izajáš prorokuje o ženě, po jejímž porodu přijde ten, kdo je očekáván – Mesiáš. V Izraeli každá žena, která rodila syna, čekala zjevně nebo tajně, že to je nebo může být Mesiáš. Proto je také v bibli tolik komplikací kolem prvorozených.

My víme, že Mesiáš už přišel, ale on chce stále přicházet skrze každého z nás. A proto bych byl velice rád, kdybychom dokázali vidět v každém dítěti, v každém novorozenci Boží přitakání k životu, nabídku nového začátku a znamení, že alespoň v lásce k němu se bude počínat to nové, co nám Pán Bůh dává a přeje.

Nově narozený vládce se má stát pastýřem národa. Bude pást své stádo v Hospodinově moci a ve vyvýšeném jménu Hospodina, svého Boha. Důsledkem toho bude, že lid bude bydlet bezpečně a Hospodinova velikost bude sahat až do dálav země. Motiv pastýře v souvislosti s Ježíšem Kristem známe z Janova evangelia. Proč se objevuje ale zde?

Pastýři, který vede ovce, je motiv nejen biblický, nýbrž staroorientální. Vladaři se často nazývali pastýři, čímž chtěli dát najevo svou péči o lid. Byli a jsou ovšem pastýři všelijací. Třeba ti neblází pastýři, kteří se za pastýře spíš jen vydávají. Ježíš o tom říká ve vámi vzpomenutém textu, že když přijde nebezpečí, tito falešní pastýři se rozutečou a vlk ovce chytá a lapá. Ten pravý pastýř pase v síle Hospodinově. To je něco jiného než v síle lidské. Všimněte si: v síle Hospodinově. Mohli bychom říci: v síle Ducha svatého. Jeho lidé pak budou bydlet opravdu bezpečně, neboť – a teď už volně parafrázuji text – velikost tohoto vládce-pastýře (pravého pastýře, Pastýře s velkým P) se rozšíří až do končin země. Až se po celé zemi rozšíří Boží láska a spravedlnost, nebude třeba se ničeho bát. Pak budeme bydlet bezpečně.

Zatím to tak není, to sami pocítujeme často. Leckde ve světě je to ještě mnohem horší. V Afghánistánu, zdá se, skoro každé horské údolí má svého vládce, centrální vláda se neprosadila. V Iráku se sice podařilo svrhnout zpupného vladaře, ale nezdařilo se zavést právo, dále se tam umírá. Tam však, kde se vládcem stane dobrý pastýř, nastane nová situace.

Už dnes je on sám uprostřed bídy a válek starého věku náš pokoj, jak to říká začátek verše čtvrtého. A stejně se vyjadřuje apoštol Pavel v listu Efezským 2,14: „*On je pokoj náš.*“ Anebo podle ekumenického překladu: „*V něm je náš mír.*“ V něm je tedy smíření s Bohem a setkání a smíření s bratrem. Pokoj, *šalom*, to je právě odpočinutí v tom, který sám je naším domovem.

Povzbuzení Hospodinovo

Izajáš 55

„Vzhůru! Všichni, kdo žízníte, pojdte k vodám, i ten, kdo peníze nemá. Pojdte, kupujte a jezte, pojdte a kupujte bez peněz a bez placení víno a mléko! Proč utrácíte peníze, ale ne za chléb? A svůj výdělek za to, co nenasytí? Poslechněte mě a jezte, co je dobré, ať se vaše duše kochá tukem! Nakloňte ucho a pojdte ke mně, slyšte a budete živi! Uzavřu s vámi smlouvu věčnou, obnovím milosrdenství věrně Davidovi prokázaná.“

„Hle, dal jsem ho za svědka národům, národům za vévodu a zákonodárce. Hle, povoláš pronárod, který neznáš, pronárod, který tě nezná, přiběhne k tobě kvůli Hospodinu, tvému Bohu, za Svatým Izraele, který tě oslavil.“ Dotazujte se na Hospodina, dokud je možno ho najít, volejte ho, dokud je blízko. Svěvolník ať opustí svou cestu, muž propadlý ničemností svoje úmysly; necht se vrátí k Hospodinu, slituje se nad ním, k Bohu našemu, vždyť odpouští mnoho. „Mé úmysly nejsou úmysly vaše a vaše cesty nejsou cesty moje, je výrok Hospodinův. Jako jsou nebesa vyšší než země, tak převyšují cesty mé cesty vaše a úmysly mé úmysly vaše. Spustí-li se lijavec nebo padá-li snůh z nebe, nevrací se zpátky, nýbrž zavláží zemi a činí ji plodnou a úrodnou, takže vydává símě tomu, kdo rozsívá, a chléb tomu, kdo jí. Tak tomu bude s mým slovem, které vychází z mých úst: Nenavrátil se ke mně s prázdnou, nýbrž vykoná, co chci, vykoná zdárně, k čemu jsem je poslal.“ „S radostí vyjdete a budete vedeni v pokoji. Hory a pahorky budou před vámi zvučně plesat a všechny stromy v poli budou tleskat. Místo trní vyrostou cypřiš, místo plevele vzejde myrta. To bude k oslavě Hospodinova jména, za trvalé znamení, které nebude vymýceno.“

Dnes ráno máme před sebou krásný text, velké zaslíbení a jedno z nejhezčích starozákonních prorockých míst. Pane profesore, 55. kapitola bývá považována za závěr takzvaného Deuteroiza-jáše. O čem tato část knihy Izajáš je?

Charakter celé knihy lze dobře vysvětlit pomocí významu prorokova jména. *Jéša* znamená spasení, *-ja* je zkratka tetragramu, čtyřpísmenného znaku JHVH, který se v našich biblích překládá slovem Hospodin. Nu a spasení Hospodinovo je tématem celého Izajáše.

Zatímco první část knihy Izajáš mluví v rozličných souvislostech, tato druhá část, tedy kapitoly 40 až 55, mluví do jedné určité situace. Je to poselství pro ty, kdo se ocitli v babylónském zajetí a kdo byli tímto zajetím unaveni, sevřeni, ztrápeni a kdo už ztráceli naději. A tu přichází Boží posel a říká: „Nenechte se zdepat. Vaše vykoupení, vaše spasení, vaše vysvobození se blíží, pozdvihněte srdce, čas je blízko. Hospodin sám vám spěchá na pomoc.“

Oni se trápili a říkali: „Vždyť jsou na obzoru nové války. Perský král Kýros chce dobýt Novobabylónskou říši, to budeme zase smýkáni dějinami.“ Ale prorok říká: „Ne, ne, je to jinak. I skrze tyto události se Pán Bůh chystá být tu s vámi a otevřít vám dveře k návratu domů.“

Velkým tématem Izajášova proroctví je konfrontace Hospodina s monumentálním babylónským náboženstvím. Izraelité byli svědky mnoha velkých triumfálních slavností, které se pořádaly na počest vítězných babylónských bohů, zatímco oni byli porobeni a vzdáleni od Jeruzaléma a od Hospodinovy svatyně. Tenkrát byli všichni bohové vnímáni ve spjatosti se svým územím, kde byly jejich svatyně a kde žili ti, kteří je uctívali. Judejci však byli najednou z této své země násilně deportováni někam jinam, takže zásadní otázka, která je musela trápit, byla: Kde je ten náš Hospodin?

Ano, říkáte to přesně a já se to pokusím jen trochu aktualizovat: I my máme někdy pocit, jako bychom v tom, v čem žijeme, nebyli doma. Vnitřní ztrátě domova se moderně říká odcizení. Zajetí babylónské je příklad takového odcizení, model, do kterého můžeme dodnes snadno vstupovat nebo do kterého častokrát vstupujeme, aniž jsme si toho vědomi. Pak si otevřeme Izajáše, čteme ho, a pokud se opovážíme ztotožnit s těmi malomyslnými, ke kterým prorok mluví, rozezná se nám najednou to jeho slovo nově a svěže.

Naše dnešní kapitola začíná vyvoláváním, jako kdybychom byli na nějakém velkém orientálním tržišti, na kterém prodavač

vyvolává: „Pojďte, pojdte, tady máte něco zadarmo, bez placení, pojdte si to vzít!“ Je to docela nezvyklá forma.

Jistě. A kdybychom ji aplikovali do ekonomie, tak by nám to asi moc nevyšlo. Ovšem když to trochu zvnitřníme, můžeme přemýšlet o tom, do čeho všeho investujeme svoje síly, myšlenky, úsilí a někdy i zdraví. Často nás spotřebovávají jen iluze, pohlcuje nás to, co nás ale nechává prázdnými. A když nás něco pohlcuje (a tím vzdaluje od Boha), jedná se vlastně o modlu. Poučení tedy zní: zatímco za modly se platí, Boží milost je jediná opravdu zadarmo. Tě stačí se otevřít a odevzdat.

V našem textu je spousta metafor: víno, mléko, chléb, duše se má kochat tukem... To jsou všechno symboly něčeho pozitivního a dobrého. Korunou slibů je pak věta: „Uzavřu s vámi smlouvu věčnou.“ Slovo smlouva má velký význam v celém starozákonním kontextu. K jakému posunu dochází, stane-li se smlouva smlouvou věčnou?

Tenkrát to bylo slovo nesmírně aktuální. Izrael věděl (nebo věřil) a připomínal si to i v kultu, že s ním Hospodin uzavřel smlouvu. Proroci mnohokrát stvrzovali, že Hospodin od této smlouvy neodstoupí. Náhle však přišel pád Jeruzaléma, zničení chrámu, zničení Judského království, takže mnozí lidé, ti tehdejší Židé zajatí v Babylóně, si říkali: „Smlouva byla jen dočasná a proroci nám lhali.“

V reakci na taková podezření říká Hospodin ústy Izajáše: „Ne, ta smlouva je věčná. Její podstatou je skutečnost, že milosrdenství Hospodinovo je nové každého jitra.“ „A také,“ a to je slovo zase jiného proroka, „že nás miluje láskou věčnou.“ Ovšem je obtížné k této smlouvě a jejím hodnotám prozířt z okamžiku utrpení. Aby se to člověk naučil, k tomu mu pomáhá prorocká zvěst. Ta byla určena především starozákonnímu Izraeli. Nám navíc pomáhá, když hledíme na trpícího Krista. Všechny ty kříže, které nacházíme v katolických kostelích, nám vlastně mají pomoci, abychom skrze utrpení Spasitele prozírali k věčné slávě.

Izajášovo proroctví potom pokračuje: „Hle, dal jsem ho za svědka národům, národům za vévodu a zákonodárce.“ Koho?

Samozřejmě, první odpovědí by mělo být: Davida. Ale s tím Davidem je to složité. Někteří badatelé říkají: „Nu ano, proroci čekali, že se David vrátí a Davidem je u nich Mesiáš.“ To je svým způsobem pravda, ale dnes už to musíme říci trochu diferencovaněji. Především: slovo „David“ znamená milovaný – totiž milovaný Hospodinem. Vznikla otázka, ve které biblisté nejsou zajedno, zdali to, co my považujeme za jméno, nebyl původně titul, který vlastní jméno překryl. Proč? Protože vyjadřoval vztah mezi Bohem a tímto Božím milovaným.

Proč je vlastně David milovaný?

Rozhodně ne proto, že by byl neomylný a nikdy nic zlého nevyvedl. On ale ze všech těch svých pochybení a průšvihů našel cestu ku pokání. Čili David je model kajícího vladaře. Rozhlédněte se prosím po starých vladařích a také po našich novodobých vladařích, kolik je v kterém z nich hotovosti k pokání? A tento David, tento pokorný David, který vede lid kupředu právě svou pokornou hotovostí k pokání, ten se stává modelem. Čili nejde o to, že by starý David jakoby povstal a zase znovu byl tady, jak si to někteří až příliš hmotně představovali, nýbrž jde o to, že Božím milovaným je ten, kdo jde Davidovou cestou. Tomu přísluší jméno nebo chcete-li titul „David“. A tím je ten Přicházející. Mám samozřejmě na mysli to klasické místo Zjevení Janova z 1. kapitoly, 8. verše: „*Já jsem ten, který přichází, ten který jest a který byl a který přijítí má.*“

David je svědek pro národy. Zajisté asi ne tím, že by kázal, ale svým jednáním, ze kterého voní láska. K takovému vladaři se pak národy pochopitelně začnou sbíhat. Takže úkolem Davida, Božího milovaného, je povolání národy (tedy nevěřící pohany), kteří k němu rádi přiběhnou.

Zde vždycky dosazoval křesťanský výklad za Davida Krista. To je v pořádku, jestliže si uvědomíme, že se na tento text díváme retrospektivně a že už ho interpretujeme křesťansky.

Všechno to konání má ale podle našeho textu jeden jediný cíl: „To bude k oslavě Hospodinova jména, za trvalé znamení, které nebude vymýceno.“

Ano a to je velmi závažné. Já bych řekl, že to je brzda. Má být totiž zřejmé, že všechno, co přijde, se nestane ani kvůli Davidovi, ani kvůli Izraeli, ale kvůli Hospodinu. Ten tě, Izraeli, oslavil. Jak? Zjevil a zjeví skutky svého milosrdenství, zde zvláště návratem ze zajetí. David bude svědkem toho všeho, protože to bude on, kdo je ze zajetí vyvede. David – náš Pan Ježíš Kristus – je svědek lásky, kterou nás dodnes vede ze zajetí našeho sobectví.

Dostali jsme se nějak příliš rychle k závěru. Já bych se proto rád vrátil do střední části textu. 6. veršem se začíná obsahově i formálně odlišný oddíl. Je to výzva k návratu, výzva k pokání, výzva k hledání Hospodina. Výzva určená tomu, kdo se už zdál být odepzaný. Náš český text mu dává označení svévolník, to je člověk, který si jde svou vlastní cestou. A tomuto člověku je náhle určena výzva, aby i on hledal Hospodina, protože má šanci jej najít.

To jste řekl přesně. Dalo by se říci, že klíčem ke všemu je komunikace. My většinou známe komunikaci jen v rovině horizontální, která je samozřejmě důležitá. Může však zbujet do nepředstavitelných podob, pokud nemá vertikální regulativ. Ne každý ho ale dokáže přijmout. Nejprve se totiž musí člověk dotazovat, co se Pánu Bohu líbí a co si přeje. Znamená to tedy vstoupit do komunikace s Bohem, naslouchat mu a orientovat se na jeho slovo.

Ve starověku bylo prorocké slovo velmi konkrétní a trochu polemické, protože v pohanských kultech se komunikovalo s bohy věštěním. Tady ovšem prorok odkazuje posluchače na slovo, které přichází od Boha, které obnovuje, napravuje a jehož prostřednictvím koná své dílo Bůh sám. Zde už není možné, aby si člověk skrze vynucenou věštbu sám vyrobil nějakou normu, podle níž se pak bude chtít řídit.

Slovo Boží je v našem úryvku poměrně dost zásadním způsobem vyzdvíženo, ovšem s jistým upozorněním (alespoň já je tam vnímám), že je třeba je brát jinak nežli slovo lidské. Mimoděk

tak narážíme na problém, jak sdělovat božské reálie, božské skutečnosti lidskými slovy. Taková snaha musí být vždy nedokonalá; my se vlastně jen blížíme k vystižení Boží reality. Tento text nás upozorňuje, abychom si toho byli vědomi.

Ze srdce s vámi souhlasím. Navíc nám zde hrozí i jedno obrovské nebezpečí. My si totiž dokonce ve své upřímně myšlené, ale ne příliš domyšlené zbožnosti tvoříme často ze svých představ o Bohu a o Božím slovu modly. První vlastností teologa musí být pokora, ve které se stále znovu musí ptát, zdali tomu, co slyší od Pána Boha a o čem věří, že v tom je Boží oslovení (všimněte si, řekl jsem oslovení, tedy něco dynamického), rozumí správně. Boží slovo totiž *ex principio* (principiálně) přesahuje všechny naše představy a přání. Přesně to tady říká prorok: „*Jako nebesa přesahují zemi...*“ Pak ale přichází něco velmi podivuhodného. Toto slovo koná své dílo tak, že mu nelze odpírat, nelze je zadržet, stejně jako nelze zadržet či vrátit déšť, který přichází shůry a zabezpečuje úrodu a chléb. Tak platí, že Slovo mění neplodnou zemi lidského srdce v něco, co nese ovoce Ducha. Boží slovo zkrátka nemůže být neúčinné. My je možná nedokážeme uchopit, zpředměnit a předložit, ale můžeme se stát svědky toho, co dělá. Stejně tak nevidíme vítr, ale přesto vidíme, co unáší.

Co Slovo koná? Vše, co chce Bůh, a to navzdory lidským přáním a představám. Působí ovšem zevnitř, a tedy nenásilně, zúrodňuje tvrdá srdce, vyvolává jejich proměnu, a tak připravuje návrat. Už se nejedná jen o návrat z Babylóna do Izraele nebo do Jeruzaléma, nýbrž o návrat k Bohu, o návrat do našeho věčného domova, návrat z našeho odcizení v hříchu, který nás svým sobectvím oddělil od druhých, a odsoudil nás do samoty a do odcizení.

O návratu vnitřně proměněného člověka do Boží blízkosti mluví v závěru našeho dnešního textu i prorok. „*S radostí vyjdete a budete vedeni v pokoji. Hory a pahorky budou před vámi zvučně plesat a všechny stromy v poli budou tleskat. Místo trní vyroste cypřiš, místo plevele vzejde myrta.*“

Ano, ty krásné a působivé obrazy připomínají ráj. Všecky ty krásné stromy zde tvoří protiklad pouště. Poušť, vyprahlost a smrt

mají svůj protiklad v zahradě, hojnosti a bohatství života. Ovšem nejde jen o to, že navrátilci dojdou z pouště a přes poušť do zaslíbené země. Důležité je, že sama země se jim pod nohama začne měnit v zahradu, v ráj. Tam, kde člověk žije láskou (Boží láskou), která skrze něho prostupuje, tam se najednou kolem něho projevuje ovoce Ducha. Lidské vztahy se mohou proměňovat tak hluboce, že nám začne být spolu dobře. To je přesně to, co se tady popisuje. Plané stromy se promění a začnou nést hojné ovoce. Vzpomeňte na Ježíšovo slovo o stromu, který nese dobré ovoce. Tak se planá srdce promění a začnou nést úrodu (7. kapitola Matoušova evangelia). Tím je také zlomena klatba země vyslovená ve 3. kapitole knihy Genesis. Nastává pak nový rajský věk. A skutečností je, že tento nový rajský věk už dnes nastává mezi těmi, kteří se milují láskou obětavou a nezištnou, tedy láskou Kristovou. Kde mezi námi či uprostřed nás stanul Kristus, tam začíná nový věk, navrácí se ráj.

Prorocký obraz končí slovy: „To bude k oslavě Hospodinova jména, za trvalé znamení, které nebude vymýceno.“ Co je tedy tím znamením?

Závěr to chce jakoby všechno zpečetit a stvrdit. Kde i my čekáme na slovo a dáváme se jím utvářet, tam se, už jsme si řekli, naše srdce mění v úrodnou půdu. Obnovená země rodí radost a pokoj. Ale pozor, to všechno ukazuje nejenom na ten náš ráj, ve kterém se my cítíme dobře, ale především to ukazuje vzhůru, k Boží slávě. Proto nás tento text stále znovu oslovuje. Vnitřní proměna člověka se stává znamením, které, jak se zde říká, nebude vymýceno, ale bude trvale sloužit k orientaci všem budoucím pokolením.

Věřím tomu, že každé zrníčko lásky, které směřlo na této zemi kdy vzejít a u kterého třeba vůbec nedokážeme dohlédnout, kam až dorostlo, je nezničitelné a poslouží jako bytostná orientace pro ty, kteří přijdou po nás.

Chrámový pramen

Ezechiel 47,1–12

Přivedl mě znovu ke vchodu do domu. A hle, zesponu prahu domu vytékala k východu voda; průčelí domu je totiž obráceno k východu a voda tekla dolů zpod pravého boku domu na jižní straně oltáře. A vypedl mě branou severní a vedl mě venku okolo k vnější bráně směrem na východ. A hle, voda se řinula z pravého boku domu. Když odcházel ten muž na východ, měl v ruce měřicí šňůru. Odměřil tisíc loket a provedl mě vodou; vody bylo po kotníky. Znovu odměřil tisíc a provedl mě vodou; vody bylo po kolena. Odměřil dalších tisíc a provedl mě; vody bylo po bedra. Odměřil ještě tisíc a potok nebylo možno přebrodit; voda vystoupila a muselo se v ní plavat; byl to potok, který se už nedal přebrodit. Řekl mi: „Vidíš, lidský synu?“ Vedl mě dál a znovu mě přivedl k břehu toho potoka. Když jsem se tam vrátil, hle, na břehu potoka bylo po obou stranách velmi mnoho stromů. I řekl mi: „Tato voda odtéká do východního obvodu, teče dolů do Araby a vlévá se do moře. Tam, kde vtéká do moře, stávají se vody zdravými. Každý hemžící se živočich bude žít všude, kam se vlévá potok. A ryb bude velmi mnoho. Neboť kam se vlévají ony vody, tam se vody moře stávají zdravými a zůstane naživu všechno tam, kam se ten potok vlévá. I postaví se u něho rybáři; od Ěn-gedí až k Ěn-eglařimu se budou rozprostírat sítě. Ryb rozličného druhu bude velmi mnoho jako ryby ve Velkém moři. Avšak jeho bažiny a měřiny nebudou ozdraveny, bude se tam získávat sůl. Při potoku na obou březích vzejde rozličné ovocné stromy, jemuž nebude vadnout listí, jež nepřestane plodit, ale každý měsíc přinese rané plody, neboť vody, které je zavlažují, vytékají ze svatyně. Jeho ovoce bude sloužit za pokrm a jeho listí jako lék.“

Text nás přivádí do závěrečné části knihy proroka Ezechiele, jejíž proroctví nepatří k příliš radostné biblické četbě, naopak jsou spíš chmurná. Ezechiel píše svou knihu v době babylónského zajetí, proto je zde spousta tragických obrazů a vizí. Závěr knihy však vyznívá jinak. Ezechiel najednou vidí obnovenou zemi a vidí také chrám, zpod jehož prahu vytéká pramen. Pane profesore, jak tento závěrečný Ezechielův popis budoucnosti ovlivňuje celkové vyznění knihy?

Řekl jste, že proroctví Ezechiele souvisí s babylónským zajetím. To je závažné. Možná ale, že když je člověk sevřen velikým

trápením, je právě tím připraven k výhledu do budoucna. Srovnajme si Ezechiele s jinými proroky: zatímco Izajáš je prorokem vykoupení a Jeremjáš prorokem pokání, Ezechiel je prorokem obnovy. Tato obnova je zde představena jedním výrazným obrazem: obnoveným chrámem v Jeruzalémě. A celá poslední část Ezechiele (od 40. kapitoly až do konce) popisuje tento obraz. Jeho součástí je také to, co pro starověkého člověka (zvláště na suchém Předním východě plném pouští) bylo nesmírně důležité, totiž voda. Voda není v myšlení starověkých lidí neutrální živél. Třeba voda v moři je často nebezpečná, také řeky nás mohou ohrozit záplavami. Ale vodu, která vychází zpod chrámu, je možno naprosto jistě brát jako Boží dar. Dvojnáčnost vody jakožto živlu oživujícího i smrtícího je obrazem chrámového pramene podtržena. Posluchačům prorocké vize možná tento obraz připomněl vody na počátku, při stvoření, když se nad nimi vznášel Boží Duch. Takové vody se není třeba bát, protože taková voda přináší zcela jistě oživení.

Ezechielův text popisuje potok, který vyvěrá zpod prahu chrámu a postupně mohutní. Jedná se o popis reálného úkazu, nebo je to čistě obrazná řeč?

Já si nemyslím, že jde o pouhý obraz, ale řekl bych to trochu jinak. Pán Bůh nás obklopuje a leckdy přímo zahrnuje Božími dary, které k nám přicházejí způsobem naprosto protikladným tomu, na co jsme zvyklí z našeho světa. V něm to dobré spíš mizí. Ještě včera jsem třeba byl plný naděje a potěšujícího výhledu, ale dnes už se to všechno ve mně chmuří a cítím, jak mi ubývají síly. Toto ubývání sil, které je projevem našeho tíhnutí ke smrti, je rozpoznávacím znakem našeho starého, (biblicky řečeno) nevykoupeného věku. Prorok zde ale chce posluchačům postavit před oči věk nový, který je přesně opačný. V něm se totiž z malých věcí najednou stávají věci veliké. Měření hloubky v potoce, jehož jsme svědky a které tvoří značnou část vyprávění, ukazuje, že vody přibývá i bez přítoků. To je samozřejmě něco, čeho v našem empirickém světě těžko můžeme dosáhnout.

V Damašku tečou dvě řeky. Písmo je nazývá Abána a Parpar, dnes jsou jejich arabská jména poněkud upravená. Tyto řeky tečou

z libanonských hor (kde padá sníh a kde jsou i ledovce) do pouště. Zavlaží Damašek, který je vlastně jednou velikou oázou, zde se většina jejich vod spotřebuje a ony se pak ztratí v poušti. Voda je pryč. To je výstižná metafora všeho, co ústí do smrti. Ezechiélův potok je opakem této empirické skutečnosti a chce nám ukázat Boží princip vyjádřený Ježíšovým podobenstvím: i z malého zrníčka vyroste veliký keř. Lze to aplikovat: Začni s malým kouskem lásky, ale opravdově a upřímně. Když se v ní odevzdáš bez podmínek, zázračným Božím požehnáním se ti bude rozhojňovat nad všechna tvoje očekávání. Ale pozor, láska se rozhojňuje právě tím, že „teče“; nesmí být zavřená v cisterně. A tak se máme odevzdávat Pánu Bohu a bližnímu a tímto odevzdáním žít (a ne o něm jenom hovořit, případně si ho růžově představovat ve své fantazii).

Anděl, který proroka v našem textu doprovází, mu klade otázku: „Vidíš, lidský synu?“ Ezechiél neodpovídá, ale obsah otázky je z kontextu jasný: „Ty sis myslel, že to vyschne, vid? A ono už to nevyschne.“ Jsme v novém věku a oživující moc vody působí, takže zde např. roste spousta stromů. My jsme na zarostlé zahrady zvyklí a pod slovy houšť a spoušť si spíš představíme neproniknutelné množství křoví, které nám brání pokračovat v cestě. Tehdy to však bylo jinak. Stromy byly vzácné, a kde se objevily, tam byl život. Staří předizraelští obyvatelé staré Palestiny měli dokonce za to, že kde roste strom v pustině, tam prostupuje na povrch z hlubin matičky země (kterou měli za živou a za bohyni) jakýsi pramen životodárné síly. Proto také měli tendenci takový význačný strom uctívat.

Pane profesore, zůstaňme ještě chvíli u pramene. Co je nám sdělováno tím, že vyvěrá právě zpod prahu chrámu?

Předně chrám (jedná se o vidinu obnoveného jeruzalémského chrámu) je místo, kde je Bůh. Prorok nám tedy svým popisem říká, že všechno dobré pochází od Boha, vše začíná u něj a vychází z něj. V době vzniku textu (tedy v době babylónského zajetí) vyvolávalo slovo chrám emoce. Jedním ze základních článků víry Babylóňanů totiž bylo přesvědčení, že jakékoliv božstvo může působit pouze tehdy, má-li chrám. Jestliže tedy Hospodinův

chrám v Jeruzalémě zbořili, je Hospodin vyřízen a nemůže působit. A tu náhle proroci říkají: „Izraelci, nebojte se. Božím chrámem je přeci celé jeho stvoření. Bůh v něm působí a Babylónané, Asyřané a všichni ostatní nejsou nic než nástrojem v jeho ruce.“

Významný je také motiv prahu, pod kterým potok pramení. Práh byl ve starověku místo posvátné. Když například Hospodin povolil pelištejskou modlu Dágona, zůstaly její ruce ulomené ležet na prahu. Dál se modla nedostala, protože i její chrám vyplnila moc Hospodinova. (Příběh je vylíčen v První knize Samuelově 5,1–5.) Dágonovi kněží od té doby v Ašdódu nešlapali na práh. Proč? Šlo zřejmě o nějaký magický rituál. Ještě staří Slované věřili tomu, že pod prahem přebývá had hospodářček.

Jak to ale říci moderně a zřetelně? Práh tvoří hranici mezi vnějškem a vnitřkem. Kdo stojí na prahu, otevírá se tomu, co přichází. Kdo práh překročí, ocitá se jakoby v úkrytu a uzavírá se všemu novému. Práh je tedy místo zlomu.

U chrámového pramene není zajímavý pouze jeho počátek, ale i jeho ústí do Mrtvého moře, protože jeho voda v tom místě moře uzdravuje a naplňuje rybami. Co to signalizuje?

Zkušenost tehdejších lidí byla opačná – když Jordán se sladkou, zavlažující a svým způsobem tedy životodárnou vodou vteče do Mrtvého moře, stává se jeho součástí: voda je znehodnocena a smrt vítězí. Je to obraz starého věku, ve kterém nad námi vítězí smrt. Voda prýstící zpod chrámu dělá opak: mění slanou, chcete-li mrtvou vodu moře ve vodu životodárnou. Důsledky jsou divuplné – kolem vyroste plno stromů a voda se hemží množstvím ryb. Ryby a různí živočichové jsou šifrou návratu z říše smrti do života. Je to stejné poselství vratnosti (reverzibility), jako to, které prolamuje naši představu, že smrt má poslední slovo. Poslední slovo nad našimi životy má totiž Bůh sám, ne smrt. A v tom je naše naděje.

Kolem řeky se objevuje stromoví, které nám připomíná stejný motiv z knihy Zjevení. I tam je řeka živé vody, na jejíchž obou březích roste stromoví života nesoucí ovoce dvanáctkrát do